

Анотація:

Петр Царик. ПОДХОДЫ К ОПТИМИЗАЦИИ ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПРОСТРАНСТВЕННОЙ СТРУКТУРЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ПОДОЛЬЯ.

Рассмотрены подходы к созданию оптимизационной функционально-пространственной модели региональной рекреационной системы (PPC) Подолья. Освещены приоритеты и критерии ландшафтно-экологической оптимизации территории. Проанализирована роль национальных природных и региональных ландшафтных парков в функционально-территориальной структуре PPC. Выявлено проблемы и предложены меры по оптимизации сети рекреационно-заповедных территорий за счет создания новых НПП и РЛП. В настоящее время вопросы формирования и развития региональных рекреационных систем получает все большее практическое направление, поскольку растут потребности в кратковременном отдыхе и оздоровлении жителей городов, поселков, впрочем, и сельских населенных пунктов. Региональные рекреационные системы ни функционально, ни пространственно не готовы к реализации этих задач, поскольку идет процесс их формирования. Эффективное функционирование PPC Подолья возможно при условии оптимизации пространственной структуры, сбалансирования функциональных особенностей подсистем и базовых компонентов. В публикации сделана попытка оценки и анализа функционально-пространственной роли НПП и РЛП Подолья в региональной рекреационной системе. Оптимизация функционально-пространственной структуры НПП и РЛП является действенным рычагом согласованного функционирования рекреационной и природоохранной систем Подолья в интересах рекреантов. В то же время рост роли рекреационной и природоохранной сфер в хозяйственном потенциале региона является важным шагом на пути сбалансированности хозяйственного комплекса, эффективного использования природно-ресурсного потенциала, улучшение экологической ситуации, снижение вероятности возникновения экологических рисков.

Ключевые слова: региональная рекреационная система, функционально-пространственная структура, оптимизационная модель.

Abstract:

Petro Tsaryk. FUNCTIONAL APPROACH TO OPTIMIZATION OF SPATIAL-REGIONAL RECREATIONAL SYSTEM PODILLYA.

The approaches to the creation of functional and spatial optimization model of regional recreation system (RRS) skirts. Deals with the priorities and criteria for landscape and environmental optimization area. The role of national natural and regional landscape parks in functional and territorial structure of RRMS. It was found the problem and proposed measures to optimize the network of recreational and protected areas by creating new national parks and RLP.

Currently, the formation and development of regional recreation systems gets more practical direction because growing need for short-term rest and recuperation residents of cities, towns, and ultimately villages. Regional recreational system either functionally or spatially not ready for these tasks because the process of their formation. Effective functioning skirts RRS possible conditions for optimizing spatial structure, balancing the functional characteristics of subsystems and basic components. The publication attempts to assess and analyze the functional and spatial role NNP and RLP skirts in the regional recreational system.

Optimization of functional and spatial structure of the NNP and RLP is an effective lever for consistent operation of recreational and environmental interests in the skirts of tourists. However, the increasing role of recreation and conservation areas in the economic potential of the region is an important step towards balancing economic complex, efficient use of natural resources, improving the environment, reducing the potential environmental risks.

Keywords: regional recreational system, functional and spatial structure, optimization model.

Рецензент: проф. Брич В.Я.

Надійшла 10.10.2016р.

УДК 911.5(477.84)

Світлана НОВИЦЬКА

ОЦІНКА ПРИДАТНОСТІ ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РЕКРЕАЦІЇ

У роботі розглянуто питання оцінки придатності природно-територіальних комплексів Тернопільської області для цілей рекреації. Задля цього здійснено аналіз поняття рекреаційний ландшафт, розглянуто групування рекреаційних комплексів, засноване на приуроченості до відповідного типу місцевостей. При оцінці були враховані такі чинники, як морфологічна структура ПТК (природно-територіального комплексу), наявність лісу і водойми, характер і якість лісу, віддаленість його від водойм, характер рельєфу.

Ключові слова: природний територіальний комплекс, рекреаційний ландшафт, ландшафтна карта, сприятливість ПТК для рекреації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для реалізації цілей сталого розвитку важливе місце відводиться системі рекреацій-

ного природокористування. Урізноманітнення та розширення рекреаційної діяльності як масового явища в певному регіоні є головною

передумовою виділення нових рекреаційних територій, а основа їхнього виділення – це конкретні ландшафти з індивідуальним набором сприятливих для відпочинку характеристик та природних умов. А територія Тернопільської області, як екологічно-чистий компактний регіон, що має вигідне географічне розташування (центр Західної України), контрастні природнокліматичні умови, рекреаційні об'єкти глобального значення для розвитку спелеотуризму (зокрема печера «Оптимістична» - найбільша печера світу у гіпсах) і релігійного туризму (Почаївська лавра, Зарваницький духовний центр, Язлівецький монастир), запаси лікувально-рекреаційних ресурсів для розвитку санаторно-курортної галузі, володіє значним рекреаційним потенціалом окремих природних районів області, а, отже, і перспективою розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. Оцінка та врахування природних умов і ресурсів сприяють ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості. Рекреаційні ресурси впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, на формування рекреаційних районів і центрів, на їхню спеціалізацію й економічну ефективність. В рекреаційно-ресурсній складовій природні блага займають домінуюче місце, будучи однією з основних матеріальних передумов рекреації. Як природні передумови рекреації виступають насамперед природно-територіальні й аквально-територіальні й окремі властивості, у тому числі такі, як контрастність і ритм ландшафтів, можливість подолання перешкод, географічна специфіка, екзотичність, унікальність або, навпаки, типовість, розмірів й форм природних об'єктів і їхнього географічне положення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові дослідження у цій царині певною мірою вже знайшли своє відображення в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлебова, Д.В. Ніколаєнка, О.О. Бейдика, Н.В. Фоменко, С.В. Дутчак, О.З. Байтерякова, Г.І. Денисика, В.М. Воловика, В.І. Гетьмана, І.М. Рожко, Н.В. Чорненької, О.В. Стецюк, В.В. Шмагіної, С.М. Шепетюк, Л.П. Царика, Г.В. Чернюк, М.Р. Питуляк та ін..

Метою даного дослідження є здійснення оцінки придатності природно-територіальних комплексів Тернопільської області для цілей рекреації.

Виклад основного матеріалу. Ландшафт є основою формування та розвитку індустрії туризму і йому відповідає певний набір при-

родних рекреаційних ресурсів. Рекреаційний ландшафт, як різновид сучасного антропогенно-природного, формується під впливом природних та антропогенних ландшафтоутворювальних факторів, які визначають його кількісно-якісні особливості [2]. Рекреаційні ландшафти – це натуральні або антропогенні ландшафтні комплекси, в яких під впливом рекреації докорінно змінений (в природних), або перебудований (в антропогенних) цілях хоча б один з компонентів. Рекреаційні ландшафти – це клас антропогенних ландшафтів, що розділений на підкласи: оздоровчо-відпочинкові, лікувальні, спортивно-пізнавальні. У відповідності з природними умовами, в яких формуються рекреаційні ландшафти, виділені їх зональні типи: мішанолісові, широколистянолісові, лісостепові, степові. Подальша класифікація рекреаційних комплексів заснована на приуроченості до відповідного типу місцевостей [4].

Для виконання спортивно-оздоровчої, науково-пізнавальної, освітньо-виховної, лікувально-оздоровчої функцій рекреаційні ландшафти володіють ландшафтно-рекреаційними ресурсами, до яких належать природні та антропогенні об'єкти і явища, що презентують потенційні ландшафтні можливості та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів, їх спеціалізацію та економічну ефективність.

За основу була взята карта, розроблена П.І. Штойком [8], на якій, внаслідок територіального групування природно-територіальних комплексів Тернопільської області за їх морфологічною структурою, він виокремлює такі основні групи ландшафтів: Малопопільські (в які входять Гаївський і Білокриницький ландшафти), Опільські (Бережанський і Монастирський ландшафти), Товтрові (Милянський, Збарзький, Красненський), Подільські (Кременецький, Лановецький, Тернопільський, Гусятинський, Заліщицький). При оцінці враховувались такі чинники, як морфологічна структура ПТК (місцевості, урочища, фації), наявність лісу і водойми, характер і якість лісу, віддаленість його від водойм, характер рельєфу.

Аналіз поєднання чинників дав можливість виділити сприятливі, обмежено сприятливі і несприятливі для рекреації типи природних комплексів.

Малопопільська група ландшафтів представлена **Гаївським і Білокриницьким** ландшафтами, які характеризуються слабохвилястими рівнинами, в окремих місцях заболоче-

ними. Плоскі прируслові і низькі ділянки з торфовищами і осоковими болотами на лучно-болотних і болотних ґрунтах є несприятливими для рекреації. Плоскі акумулятивні рівнини на флювіогляціальних пісках (з еоловими формами) з сосновими лісами і дерново-підзолистими ґрунтами сприятливі для розвитку тут лікувально-оздоровчих та утилітарних (любительських) видів рекреаційної діяльності, ліси використовуються для збору грибів і ягід, а також короткотривалої рекреації вихідного дня. Цікавими об'єктами пізнавальної рекреації є: ерозійні останцеві горби Кременецького горбогір'я – гори «Стіжок», «Данилова гора», «Червоний камінь», «Пустельна», «Уніяс», а також заказники і пам'ятки природи «Мала Андруга», «Заброддя», «Забродівські діброви».

Опільська група ландшафтів представлена **Бережанським і Монастириським** ландшафтами, які мають горбогірний рельєф з відносними перевищеннями 80-100 м. Великі площі займають ерозійно-денудаційні височини із сірими і темно-сірими лісовими ґрунтами, грабовими і буковими дібровами. Для них типові горбисті опільські місцевості, на яких виділяються плосковершинні горби з пологіми і крутими схилами. Також тут поширені грабові діброви з буком, ясенем, явором, дубом звичайним і скельним, які багаті на гриби, ягоди, горіхи, що приваблює сюди туристів в теплий період року. Долини допливів р. Дністер у пониззях утворюють широкі заплави з природними луками, сінокосами, пасовищами. У річкових заплавах переважають різнотравно-злакові луки загалом сприятливі для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації, лише в тих місцях, де вони заболочені, вони несприятливі для рекреаційного використання. Характерною особливістю придністровських опільських ландшафтів є каньйоноподібні долини річок Золота Липа, Коропець, Стрипа, що надає їм особливої мальовничості і робить їх сприятливими для рекреаційної діяльності. Для розвитку лікувально-оздоровчих видів рекреації опільські ландшафти володіють родовищами мінеральних вод і лікувальних грязей (м. Бережани, с. Яргорів Монастириського району), на базі яких створено обласний дитячий гастроентерологічний санаторій в м. Бережани, дитячий оздоровчий табір в с. Урмань Бережанського району, профілакторій в с. Рай Бережанського району. Розвитку пізнавальної рекреації в межах регіону сприятимуть: національний природний парк «Дністровський каньйон», Голицький ботаніко-ентомологічний заказник, гора Лисоня, Бережанський дендрологічний парк, Раївський і

Коропецький парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва і ще ціла низка ботанічних, загальнозоологічних, орнітологічних заказників, гідрологічних, геологічних і ботанічних пам'яток природи.

Подільська група ландшафтів представлена **Кременецьким, Лановецьким, Тернопільським, Гусятинським, Заліщицьким** ландшафтами. Найбільш перспективними з точки зору розвитку рекреаційної діяльності є Кременецькі і Заліщицькі ландшафти.

Кременецькі ландшафти представлені структурно-денудаційними горбогірними місцевостями з вододільними останцями, балками, ярами, еродованими сірими лісовими ґрунтами. Кременецький кряж розташований між ріками Іква і Вілія з північного сходу на південний захід на довжину близько 65 км при ширині 12-20 км. Вершини кряжа куполоподібні, а їх відносні висоти значні – 100-200 м. Схили вершин стрімко спадають до рівнин Малого Полісся, що надає території «гірського вигляду»: гори Замкова, Страхова, Гостра, Черча, Дівочі скелі тощо. Вони утворюють мальовничі стрімкі схили, скелі з уступами, ерозійними формами, печерами, що створює передумови для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації (спелеотуризм на основі системи карстових порожнин, скелелазання, лижний і санний спорт), зокрема, зимових видів спорту, для чого в урочищі Гниле озеро (поблизу Кременця) споруджено першу в Україні трасу швидкісного спуску на санах, а в урочищі Хрестова гора споруджено комплекс трамплінів, три з яких мають штучне покриття і можуть функціонувати круглий рік. Тут можливо прокласти гірськолижні маршрути I і II категорії складності розраховані на початківців, дітей і гірськолижників-любителів. Зважаючи на економічну кризу, Кременецькі гори могли б стати чудовою альтернативою карпатським гірськолижним курортам, які в зимовий період часто не в змозі задовільнити всіх бажаючих. Значна лісистість (більше 20%) також сприятиме розвитку тут оздоровчої і любительської рекреації. Ліси переважно грабові, грабово-дубово-соснові, дубово-соснові. На південних сухих схилах зустрічаються ділянки наскельно-степової рослинності з реліктовими і ендемічними видами. Строкатий рельєф, своєрідний мікроклімат і наявність хлоридних і сірководневих мінеральних вод створює передумови для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації. Пізнавальна рекреація розвивається на базі природно-заповідних об'єктів: НПП «Кременецькі гори», ботанічних, загальнозоологічних і гідрологічних за-

казників, ботанічних, гідрологічних і геологічних пам'яток природи. Кременецький ландшафт сприятливий для розвитку спортивно-оздоровчої, пізнавальної і любительської рекреації.

Лановецький ландшафт представлений рівнинно-хвилястими і рівнинними місцевостями з чорноземами опідзоленими та типовими мало гумусними ґрунтами і для рекреаційної діяльності є несприятливими, оскільки на 75-85% освоєні під сільськогосподарське використання і є надмірно розораними і еродованими. Річкові долини тут неглибокі, з пологіми схилами і широкими заболоченими днищами, межиріччя, як правило дуже плоскі, з погано дренованими зниженнями і численними блюдцями. На пологіх схилах, складених суглинковими породами розвинулись височинні балки і яри. Цікаві в рекреаційному відношенні лише лісові масиви (хоча лісистість лише 4 %) і лісопарки поблизу населених пунктів і заболочені прирічкові місцевості вздовж Горині. Для розвитку оздоровчої рекреації тут функціонує дитячий оздоровчий табір «Лісова казка» в с. Борщівка Лановецького району. Пізнавальну рекреацію можна розвивати на базі лісового заказника і 2 загальнозоологічних заказників. Лановецький ландшафт малосприятливий для розвитку рекреаційної діяльності.

Тернопільський ландшафт представлений плоскими плакорами, складеними легкосуглинковими лесовидними суглинками з лучним різнотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах з багаточисельними у минулому, але невеликими озерами та болотами, давніми і сучасними улоговинами стоку, долинами з пологіми схилами. Острівне поширення мають розчленовані місцевості з дібровами на сірих лісових ґрунтах. Досить помітними є балково-яружні долинні місцевості. Ця територія є малосприятливою для рекреаційного використання, оскільки лучно-степові ландшафти, які панували тут в минулому, тепер повністю піддані господарському освоєнню (75-85% розорано). Обмежено сприятливими для рекреаційного використання є терасові місцевості з темно-сірими і сірими лісовими ґрунтами під грабовими дібровами. Вони розчленовані глибокими долинами річок Серет, Стрипа. Прирічкові місцевості Серету (особливо нижче м. Тербовля, де долина набуває каньйоноподібного характеру), а також місцевості великих водосховищ, які зосереджені в основному в межах Тернопільського ландшафту є сприятливими для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації. Сприятливими є

також лісові масиви, які займають близько 6,5% території і збереглися фрагментарно, переважно по долинах річок і на крутосхилах. Тернопільський ландшафт володіє значним потенціалом для розвитку лікувальної рекреації на базі родовищ сульфатних, хлоридних, гідрокарбонатних і сірководневих вод (сс. Конопківка, Мшанець, Буданів, смт. Микулинці Тербовлянського району, сс. Велика Лука, Настасів, Великі Бірки Тернопільського району, смт. Залізці і с. Іванківці Зборівського району тощо) і лікувальних грязей приурочених в основному до річкових долин. Оздоровча рекреація розвивається на базі дитячих оздоровчих таборів «Промінь» (с. Долина Тербовлянського району), «Зорепад» (с. Струсів Тербовлянського району), «Орлято» в м. Тербовля, дитячого санаторію «Веселка» (с. Петриків Тернопільського району) та районного табору відпочинку і оздоровлення дітей в с. Підгородне Тернопільського району, офтальмологічного санаторію «Барвінок» в с. Манюки Зборівського району, а також санаторію «Медобори» в с. Конопківка Тербовлянського району. Пізнавальна рекреація на теренах Тернопільського ландшафту може розвиватися на базі існуючих РЛП «Загребелля», «Зарваницький», та перспективних РЛП «Середньосеретський», «Княжий ліс», «Залізцівсько-Вертелківський», а також заказників загальнодержавного і місцевого значення, гідрологічних, геологічних, ботанічних пам'яток природи. Тернопільський ландшафт є сприятливим для розвитку лікувальної, спортивно-оздоровчої і пізнавальної рекреації.

Гусятинський ландшафт приурочений до межиріччя рр. Серету і Збруча, він простягається від Товтровою кряжу до Середнього Придністров'я і представлений, в основному, хвилястими межиріччями, складеними потужними товщами лесовидних суглинків, подекуди зайнятими дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах і чорноземах звичайних, а також плоскими плакорами, складеними легкосуглинковими лесовидними суглинками з лучним різнотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах. Ці місцевості, здебільшого, є несприятливими для розвитку рекреації, оскільки зазнали значного землеробського освоєння (орні землі займають 75%). В південній частині Гусятинського ландшафту поширені прирічкові місцевості зі спадистими і крутими схилами та значною розчленованістю території, які сприятливі для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації, а також до прирічкових місцевостей приурочені родовища гідрокарбонатних, хлоридних, сірководневих

мінеральних вод (м. Гусятин, смт. Копичинці Гусятинського району, с. Сороцьке Тербовлянського району тощо) і торфових лікувальних грязей, потенціал яких використовується недостатньо, і більш раціональне їх використання сприятиме розвитку лікувальної рекреації. Розвитку лікувально-оздоровчої рекреації також сприяють санаторії «Збруч» і «Медобори» в смт. Гусятин, дитячий протитуберкульозний санаторій в с. Яблунів Гусятинського району. В межах ландшафту збереглися вододільні лісові масиви типових широколистяних лісів багаті на гриби, ягоди, горіхи, що приваблює рекреантів в літньо-осінній період. Спортивно-оздоровча рекреація розвивається в долині р. Збруч. Розвитку пізнавальної рекреації сприяють такі заповідні об'єкти як Яблунівський ботанічний заказник загальнодержавного значення, ботанічні і загальнозоологічні заказники, а також ботанічні, геологічні і гідрологічні пам'ятки природи, Хоростківський дендрологічний парк і Гримайлівський парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. Гусятинський ландшафт є найбільш сприятливим для лікувально-оздоровчої рекреації.

Заліщицький ландшафт представлений хвилястими рівнинами, глибоко розчленованими каньйоноподібними долинами Дністра і його приток, давніми алювіальними верхньопліоценовими-нижньочетвертинними високими терасами (з висотами 200-250 м) з дубово-грабовими лісами на чорноземних опідзолеваних, частково еродованих ґрунтах, які є сприятливими для розвитку рекреаційної діяльності. Характерними рисами є наявність глибоких річкових долин (понад 100 м) із скелястими прямовисними схилами, що надає долинам каньйоноподібного вигляду, наявність в долині Дністра і його приток не менше 8 терас включаючи заплаву. Придолинні почленовані балками і ярами місцевості, що простягаються уздовж рр. Дністер, Стрипа, Серет, Збруч, Нічлава, Джурин тощо, круті схили річкових долин вкриті специфічною деревною і різнотравно-злаковою степовою рослинністю (особливо схили південної експозиції, що добре прогриваються і освітлюються сонцем, що створює тут специфічний мікроклімат) є найбільш мальовничими на теренах Тернопільської області і є сприятливими для розвитку всіх циклів рекреаційної діяльності. Для розвитку пізнавальної рекреації є унікальні геологічні відслонення, водоспади, величезна кількість природно-заповідних об'єктів (НПП Дністровський каньйон, 4 заказники загальнодержавного значення, низка ботанічних, геологічних, загально зоологічних, гідрологічних за-

казників і пам'яток природи місцевого значення, Гермаківський дендрологічний парк, Більче-Золотецький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва тощо). Наявність мальовничих долин Дністра і його допливів, а також побудова Дністровського водосховища дозволила збільшити рекреаційний потенціал Заліщицького ландшафту для розвитку оздоровчої і спортивної водної рекреації. Створення національного природного парку Дністровський каньйон сприятиме більш організованому використанню унікальних природних рекреаційних ресурсів Придністер'я. Місцевості низьких терас Дністра з специфічним для Тернопільщини кліматом характеризуються сприятливими умовами для розвитку лікувальної, оздоровчої і спортивно-пізнавальної рекреації завдяки більш тепловому клімату, наявності родовищ лікувальних торфових грязей і мінеральних вод (м. Заліщики, с. Товсте Заліщицького району, м. Борщів, с. Кривче Борщівського району). Оздоровча рекреація розвивається на базі дитячих оздоровчих таборів «Ромашка» (с. Нирків Заліщицького району), «Лісовий» і оздоровчий комплекс «Лісова пісня» (с. Скоморохи Буцацького району), «Лісова пісня» (м. Борщів), обласного комунального дитячого санаторію і обласного комунального фізіопульмонологічного санаторію в м. Заліщики, фізіотерапевтичних кабінетів лікарень. В гіпсах сильно розвинуті карстові процеси – карстові лійки, понори, що з'єднані з густою мережею печер, які значно підсилюють рекреаційний потенціал Заліщицького ландшафту, сприяють розвитку спортивно-оздоровчої і пізнавальної рекреації. Заліщицький ландшафт володіє ПРР для розвитку лікувальної, оздоровчої, спортивної і пізнавальної рекреаційної діяльності.

Товтрова група ландшафтів простягається неширокою смугою від 2 до 8 км з відносною висотою горбів 40-60 м над прилеглою рівниною. Головна гряда має плоскі широкі вершини та відносно круті, інколи скелясті, схили. Вершини вкриті малопотужним шаром суглинків, з-під яких подекуди виступають рифові вапняки, які зазнають процесів карстоутворення. По обидві сторони головної гряди, на відстані 3-5 км від неї, розкидані поодинокі Товтрові горби з гострими скелястими вершинами і положистими схилами. Товтрова група ландшафтів складається з Мильнівського, Збарзького і Красненського ландшафтів. **Мильнівський** ландшафт займає північно-західну частину Подільських Товтр. Природною межею між Мильнівським і Збарзьким ландшафтом виступає долина р. Гніздична. Цей ландшафт не

володіє достатніми ПРР для розвитку рекреаційної діяльності внаслідок значної господарської освоєності території, лише в південно-східній його частині представлені лісові та лучно-степові ділянки сприятливі для розвитку пізнавальної (на базі Кобилівського, Малоберезовицько-Іванчанського, Мильно-Бліхівського загальнозоологічних, Добриводського ботаніко-гідрологічного заказників) та спортивно-оздоровчої рекреації. **Збараський** ландшафт простягається від долини р. Гніздична до околиць м. Скалат. Його можна оцінити як сприятливий для розвитку рекреаційної діяльності, оскільки тут мальовничий горбогірний рельєф поєднується з лісовою і наскельно-степовою рослинністю. Створення в перспективі РЛП «Збараські Товтри» сприяло б більш організованому використанню і збереженню ПРР, розвитку рекреаційної сфери не лише на базі Збараського замку, а й унікальних природних комплексів. Оздоровчо-рекреаційний потенціал Збараських Товтр реалізується на базі оздоровчого табору «Сокіл» в с. Чорний ліс Збараського району. Пізнавальними ПРР володіють природно-заповідні об'єкти: ботанічні заказники, геологічні пам'ятки природи тощо.

Красненський ландшафт простежується від границі Збараського ландшафту до долини р. Збруч на південному сході. Високі ділянки головної рифової гряди, вкриті грабово-дубовими і дубово-буковими лісами в поєднанні з степовими, чагарниковими, лучними, лучно-степовими і наскельно-степовими фітоценозами володіють значним потенціалом рекреаційних ресурсів, щоправда власне на території заповідника «Медобори» дозволені лише ті види рекреаційної діяльності, що не суперечать заповідному статусу території. Місцевості похованих рифових утворень, перекриті лесовидними суглинками, із зрідка виступаючими вапняковими брилами освоєні під орні землі і в рекреаційному відношенні є несприятливими.

За оцінкою ПТК Тернопільської області поділені на **найсприятливіші** (давні алювіальні верхньопліоценові-нижньочетвертинні високі тераси (з висотами 200-250 м) з дубово-грабовими лісами на чорноземних опідзолених, частково еродованих ґрунтах), **сприятливі** (заплави та низькі тераси (1-3) на алювіально-делювіальних відкладах з різнотравно-лучною рослинністю на лучних та лучно-болотних дернових ґрунтах; заплави та низькі тераси (1-3), складені алювіальними суглинками та супісками з різнотравними луками на лучних і дерново-лучних ґрунтах; плоскі акумулятивні на флювіогляціальних пісках (з еоловими фор-

мами) з сосновими лісами і дерново-підзолістими ґрунтами, привершинні горби і пасма (включаючи їх схили), складені крейдовими мергелями та вапняками, перекриті лесовидними суглинками з дубово-грабовими лісами, чагарниковою рослинністю на еродованих сірих лісових ґрунтах; придолинні схили (балки та лощини) на крейдових відкладах з чагарниково-травянистою рослинністю із змитими сірими опідзоленими ґрунтами, місцями опідзоленими чорноземами; придолинні схили на лесовидних суглинках, частково заліснені дубово-грабовою рослинністю на еродованих чорноземах і сірих лісових ґрунтах; видовжені привершинні поверхні скелястих пасм і товтрових горбів (з висотами 380-420 м), утворені рифовими вапняками і малопотужними суглинками, покриті в минулому буково-дубово-грабовими лісами на змитих щебенистих перегнійно-карбонатних ґрунтах; поховані рифові утворення, перекриті лесовидними суглинками, із зрідка виступаючими вапняковими брилами з широким поширенням в минулому дубово-грабових лісів на еродованих перегнійно-карбонатних малопотужних ґрунтах; схили скелястих пасм і товтрових горбів, перекриті вапняковими брилами та щебенем на несучільному покриві лесовидних суглинків, давньому і сучасному делювії з чагарниковою ксерофільною різнотравною рослинністю на чорноземних карбонатних ґрунтах; останцеві горби, складені крейдовими відкладами, зайняті широколистяними лісами); **обмежено сприятливі** (міжгорбові і міжгрядові сідловини, складені крейдовими мергелями, перекриті лесовидними суглинками з дубово-грабовою рослинністю на темно-сірих ґрунтах, частково орні угіддя, придолинні терасовані ділянки басейнів рр. Горині та Вілії з чорноземно-лучними і чорноземними ґрунтами з лучною і різнотравно-лучною рослинністю); **несприятливі** (плоскі прируслові і низькі ділянки з торфовищами і осоковими болотами на лучно-болотних і болотних ґрунтах; днища річкових долин, складені алювіальними суглинками з дуже вузькими заплавами на болотистих та евтрофних луках і фрагментами нижчих (1-3 терас) з суходільними луками на лучно-чорноземних ґрунтах; низькі рівнини на крейдовій основі з лесовим покривом і перегнійно-карбонатними ґрунтами на наносних відкладах; плоскі плакори, складені легкосуглинканими лесовидними суглинками з лучним різнотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах з багаточисельними у минулому, але невеликими озерами та болотами; хвилясті межиріччя, складені потужними товщами лесовид-

них суглинків, зайняті переважно дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах і чорноземах звичайних. Загальна площа ландшафтів рекреаційного значення Тернопільської області складає 206,9 тис. га або 15% її території. У їх складі переважають лісові території – 186,3 тис. га (90%); 9,8 тис. га займає деревно-чагарникова рослинність (4,2%); 6,1 тис. га припадає на кам'янисті місця (2,9 %); 4,6 тис. га – на сінокоси і пасовища (2,7 %) [12].

Серед адміністративних районів найбільшою питомою вагою ландшафтів рекреаційного значення виділяються північні і західні райони: Кременецький – 19%, Шумський – 24,2%, Бережанський – 28,6%, Монастириський – 28,2%. Найменш забезпечені ландшафтними ресурсами рекреаційного значення адміністративні райони центральної і східної частини області: Підволочиський – 5,3%, Козівський – 6,1%, Лановецький – 6,1%, Тернопільський – 1,1% [12].

Висновки. Запропонована оцінка природних комплексів для відпочинку є актуальною, оскільки її можна використати для розробки оціночно-прикладної карти придатності ландшафтів для рекреації і здійснити ландшафтно-

рекреаційне районування території Тернопільської області, яке сприятиме ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості та правильному виділенню профілю рекреаційних районів і центрів, впливатиме на їх спеціалізацію, ефективне використання природних рекреаційних ресурсів, розміщення об'єктів рекреаційної інфраструктури, регулювання навантажень на природні комплекси, орієнтацію на певні види рекреаційних послуг. Найсприятливішими ландшафтними природними рекреаційними ресурсами володіють: Білокриницький ландшафт (Малополіської групи), Бережанський і Монастириський ландшафти (Опільської групи ландшафтів), Заліщицький і Кременецький ландшафти (Подільської групи), Збаразький і Красненський ландшафти Товтрової групи. Малосприятливі і несприятливі ландшафтні рекреаційні ресурси спостерігаються в межах річчях, особливо в межах Тернопільського плато і Авратинської височини, що зумовлено одноманітністю рельєфу, значною антропогенною освоєністю цих територій і низькою залісненістю.

Література:

1. Гетьман В.І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси / В.І. Гетьман. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 136 с.
2. Гродзинський Д.М. Основи ландшафтно-екології: Підручник. – К.:Либідь, 1993. – 224с.
3. Денисюк Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Денисюк, В.М. Воловик - Вінниця, ПП “Едельвейс і К”, 2009. - 206 с.
4. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. – Москва: «Высшая школа». 1991,- 361 с.
5. Кусков А. С. Рекреационная география: учебно-методической комплекс / А. С. Кусков, В.Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М.: МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.
6. Ландшафтні рекреаційні ресурси Тернопільщини: оцінка, підходи до районування. Міжнародна наукова конференція «Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи», 16-18 грудня 2009 року/ Л.П. Царик, П.Л. Царик, Л.В. Янковська, С.Р. Новицька. Івано-Франківськ – Яремче – Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 214-229.
7. Новицька С.Р. Ландшафтно-екологічна оцінка території Тернопільської області для цілей рекреації //Наукові записки ТНПУ. Серія Географія. - №2, 2007. – С. 188-198.
8. Навчально-краєзнавчий атлас Тернопільської області/Ред. Кравчук Я.С., Царик Л.П., Мариняк Я.О. та ін.– Львів: ВНІ, 2000. – 24 с.
9. Питуляк М.Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання і охорони (навчальний посібник) / М.Р. Питуляк – Тернопіль: в-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1999. – 60 с.
10. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. – Москва: Наука, 1971. – 48с.
11. Царик Л. Новицька С. Природні рекреаційні ресурси // Природні умови та ресурси Тернопільщини / наук. ред. М.Я. Сивий, Л.П. Царик – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. – С. 325-378.
12. Царик Л.П., Чернюк Г.В. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу (на прикладі Тернопільської області). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188с.

References:

1. Het'man V.I. Ukrayins'ki Karpaty. Landshaftno-rekreatsiyni resursy / V.I. Het'man. – Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2010. – 136 s.
2. Hrodzyns'kyu D.M. Osnovy landshaftnoyi ekolohiyi: Pidruchnyk. – K.:Lybid', 1993. – 224s.
3. Denysyk H.I. Rekreatsiyni landshafty Podillya / H.I. Denysyk, V.M. Volovyk - Vinnytsya, PP “Edel'veys i K”, 2009. - 206 s.
4. Ysachenko A.H. Landshaftovedenye y fyzyko-heohrafycheskoye rayonyrovanye. – Moskva: «Vysshaya shkola». 1991,- 361 s.
5. Kuskov A. S. Rekreatsyonnaya heohrafiya: uchebno-metodycheskoy kompleks / A. S. Kuskov, V.L. Holubeva, T. N. Odyntsova. – M.: MPSY, Flynta, 2005. – 496 s.
6. Landshaftni rekreatsiyni resursy Ternopil'shchyny: otsinka, pidkhody do rayonuvannya. Mizhnarodna naukova konferentsiya «Rekreatsiynyyu potentsial Prykarpattya: istoriya, suchasnyy stan, perspektyvu», 16-18 hrudnya 2009 roku/ L.P. Tsaryk, P.L. Tsaryk, L.V. Yankovs'ka, S.R. Novyts'ka. Ivano-Frankivs'k – Yaremche – Ivano-Frankivs'k. – Ivano-Frankivs'k: Play, 2009. – S. 214-229.
7. Novyts'ka S.R. Landshaftno-ekolohichna otsinka terytoriyi Ternopil's'koyi oblasti dlya tsiley rekreatsiyi //Naukovi zapysky TNPU. Seriya Heohrafiya. - #2, 2007. – S. 188-198.

8. Navchal'no-krayeznavchyy atlas Ternopil's'koyi oblasti/Red. Kravchuk Ya.S., Tsaryk L.P., Marynyak Ya.O. ta in.– L'viv: VNI, 2000. – 24 s.
9. Pytulyak M.R. Pryrodni rekreatsiyni resursy Ternopil'shchyny, problemy yikh ratsional'noho vykorystannya i okhorony (navchal'nyu posibnyk) / M.R. Pytulyak – Ternopil': v-vo TDPU im. V. Hnatyuka, 1999. – 60 s.
10. Preobrazhenskiy V.S., Vedenyn Yu.A. Neohrafiya y otдых. – Moskva: Nauka, 1971. – 48s.
11. Tsaryk L. Novyts'ka S. Pryrodni rekreatsiyni resursy // Pryrodni umovy ta resursy Ternopil'shchyny / nauk. red. M.Ya. Syvyy, L.P. Tsaryk – Ternopil': TzOV «Terno-hraf», 2011. – S. 325-378.
12. Tsaryk L.P., Chernyuk H.V. Pryrodni rekreatsiyni resursy: metody otsinky y analizu (na prykladi Ternopil's'koyi oblasti). – Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky, 2001. – 188s.

Аннотация:

Новицкая С.Р. ОЦЕНКА ПРИГОДНОСТИ ПРИРОДНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ КОМПЛЕКСОВ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ РЕКРЕАЦИИ.

В статье рассмотрены вопросы оценки пригодности природно-территориальных комплексов Тернопольской области для целей рекреации. Для этого проведен анализ понятия рекреационный ландшафт, рассмотрено группирование рекреационных комплексов, основанное на приуроченности к соответствующему типу местностей. Предложенная оценка природных комплексов для отдыха актуальна, поскольку ее можно использовать для разработки оценочно-прикладной карты пригодности ландшафтов для рекреации и осуществить ландшафтно-рекреационное районирование территории Тернопольской области, которое будет способствовать эффективному ведению рекреационной деятельности в каждой ландшафтной местности, влиять на их специализацию, эффективное использование природных рекреационных ресурсов, размещение объектов рекреационной инфраструктуры, регулирование нагрузок на природные комплексы, ориентацию на определенные виды рекреационных услуг. Благоприятными ландшафтными рекреационными ресурсами обладают: Белокриницкий ландшафт (Малополесской группы), Бережанский и Монастырский ландшафты (Опильской группы ландшафтов), Залещицкий и Кременецкий ландшафты (Подольской группы), Збаражский и Красненский ландшафты (Товтровой группы). Малоблагоприятные и неблагоприятные ландшафтные рекреационные ресурсы наблюдаются в междуречье, особенно в пределах Тернопольского плато и Авратынской возвышенности, что обусловлено однообразием рельефа, значительной антропогенной освоенностью этих территорий и низкой лесистостью.

Ключевые слова: природный территориальный комплекс, рекреационный ландшафт, ландшафтная карта, благоприятность для рекреации.

Abstract:

Novytska S.R. THE CHARACTERIZATION OF AVAILABILITY OF NATURAL AND TERRITORIAL COMPLEXES OF TERNOPIL REGION FOR RECREATION PURPOSE.

The following article looks at the matter of the characterization of availability of natural and territorial complexes of Ternopil region for recreation purpose. To cover this question we have analyzed the term recreational landscape, researched the spread of recreational complexes based on the relevant type of the area.

The given characterization of natural complexes for recreation is actual as it may be used for developing an estimation and applied map of landscape recreation availability and implementing landscape and recreational segmentation of the territory of Ternopil region which will contribute to leading of recreational activity in each landscape area and correct identification of recreational site and center profiles. It will influence their specialization, the effective use of natural recreational resources, the placement of the objects of recreational infrastructure, the regulation of natural complexes tension, orientation on certain kinds of recreational service.

While estimating we took into consideration such peculiarities as the morphological structure of natural and territorial complexes, forest and water reservoirs presence, the character and quality of the forest, its distance from water reservoirs, the character of relief. The most favourable landscape natural recreational resources are in: Bilokrynitsky landscape (Malopolissya group), Berezhany and Kremenets landscapes (Podillya group), Zbarazh and Krasnensk landscapes of Tovtry group. Less favourable and non-favourable landscape recreational resources can be found in the interstream area, particularly in Ternopil plateau and Avartyn highlands which is caused by the sameness of relief, the man-made nature of these territories and poor forest presence.

Key words: natural territorial complex, recreational landscape, landscape map, favorableness of NCR for recreation.

Рецензент: проф. Брич. В.Я.

Надійшла 12.11.2016р.